

Nytt bidrag til Bang- forskningen ger en ensidig fremstilling av Herman Bang

Heede, Dag, Knud Arne Jürgensen, Torben Lund, Gert Posselt, Sten Rasmussen og Tove Thage (red.) *Livsbilleder: Fotografiske portrætter af Herman Bang*. Odense: Syddansk Universitetsforlag 2014 (330 sider)

LIVSBILLEDER ER AV format og utseende en kaffebords-bok, og som så-dan en dansk avlegger av den tyske serien *Leben in Bildern*, hvor bland annet Lothar Müllers billedbok *Herman Bang* utkom i 2011. Sammenlignet med sin tyske motpart så er den danske langt mer omfattende og har et rikere tilfang av bilder.

I *Livsbilleder* passerer Bangs liv i revy i form av en kronologisk presentasjon av 162 portretter av levemannen, forfatteren, oppleseren og teaterinstruktøren Herman Bang, fra ungdom til manndom og frem til dødsleiet i Ogden, Utah i 1912. Bildene er konsekvent plassert på høyre side, mens venstre side består av korte, kommenterende tekster, ment å stå i forhold til fotografiene. Tekstene er redaksjonen felles om, det vil si forfatteren av den enkelte tekst oppgis ikke. Enkelttekstene kommenterer publiserte og upubliserte arbeider fra forfatterskapet, særlig Bangs dramatiske verker. Leseren gis i tillegg innsikt i Bangs virksomhet som instruktør, oppleser og som en *man about town*. Intensjonen har nok vært å la tekstene stå i et noe underordnet forhold til fotografiene, men de byr likevel på problemer, noe jeg skal komme tilbake til nedenfor. Det gjelder også innledningen ved Dag Heede og Gert Posselt, og Tove Thages fotografihistoriske etterord. Mange av tekstene i *Livsbilleder* li-

der av gjentakelser, overlappinger og manglende samsvar med bildene de står overfor. Av og til oppstår direkte misvisende koplinger, som for eksempel der teksten som nevner Bangs selvmordsforsøk i mai 1890 står side om side med et bilde fra 1889, et bilde som ikke viser en slagen, livstrett person nær ved å ta sitt eget liv, men en selvsikker verdensmann som fremstår som en elegant, vital figur!

Redaksjonen skal ha honnør for prosjektet. Til sammen utgjør portrettene en fascinerende form for "fotografisk ikonografi". De fungerte som Bangs visittkort, og som selvreklame og selv-iscenesettelse, ikke ukjente fenomen i tiden. De viser oss en mann med et tilsynelatende umettelig behov for å avbildes. Et betydelig arbeid er nedlagt i forbindelse med innsamlingen av bildene til boken, med bidrag fra større og mindre institusjoner, samlinger, offentlige og private, fra inn- og utland. Datering, navn på fotografer og fotografiernes eierforhold blir behørig kommentert. Fotografiene fordeler seg på ulike perioder i Bangs liv; 62 fra årene 1865–1885, 25 fra 1880–1882 og 100 bilder fra 1887–1912. Vi presenteres for den pur unge familiegutten, skolegutten, den selvbevisste, motebevisste selv-iscenesetteren, den sofistikerte, europeiske verdensmannen, den skandaleomsuste, livstrette, melankolske og altfor tidlig aldrende forfatteren og mennesket Herman Bang – i velkjent positur.

Portrettene er så å si alltid i profil, den venstre side, for nettopp å fremheve Bangs fotogene trekk, inkludert hans slanke hender som han selv beundret, og det er kanskje ikke så vanskelig å forstå hvorfor. Bang hadde utstikkende og lite tiltrekkende ører, han var blind på venstre øye, skjelte på det høyre, og hans tenner var ikke av de sunneste. Og likevel, flere av bildene viser en vakker gutt og ungdom. Andre bilder viser en verdensvant, sofistikert, selvsikker, velkledd og attraktiv mann. Det som fanger vårt blikk er likevel ansiktsuttrykkene, og de endrer seg dramatisk fra ungdom til manndom. Det er forståelig hvorfor ordet "maske" ofte er blitt anvendt, ikke bare i forbindelse med portrettene, men også generelt om personen Bang. Da blir det noe ensidig når bokens tekstkommentarer ofte foretrekker å redusere Bangs maske-repertoar til én maske, for så å forklare denne maskens uttrykk som teatralisk, over-

dreven, melodramatisk og sentimental, og hvis formål er å fremkalle mottakerens medfølelse.

Kommentarene til bildene av den unge Bang nevner, for eksempel, ikke at de viser en åpen, lun, glad og smilende gutt og ungdom, sammen med søsken og med venner. Bildene antyder trygghet, fortrolighet, nærhet – intet teatralisk – mer et inntrykk av uskyld. En blid Herman! Intet av det alvor, den smerte, det aparte, det tungsinn, det affekterte og be-drøvede – den sorg, smerte og tilbaketrukkethet – som etterhvert skulle dominere bildene av den voksne, erfarne Bang: Masken, dens absolutte nødvendighet i hans liv på mange nivå, hans selvbevisste manipulasjon av den, eller riktigere, av de mange maskene, etterhvert. Blant annet skulle masken vitne om smerte, lidelse og sorg, som vitnesbyrd om hans skjebne, om det som ikke kunne leves ut i form av kjærlighet eller begjær, eller utvikles som litterær estetikk og tematikk. Dette sier *Livsbilleder* intet om. I stedet er man mer opptatt av den ”hyklerske Bang”, av den selvopptatte, teatraliske ”homoseksuelle”. Men masken skulle også gi verdighet til hans selvforståelse som ”kontrær seksualitet”, det vil si som syk og degenerert; det var en helt konkret lidelse, og masken skulle beskytte, skape distanse.

Det som skurrer er redaksjonens gjentatte formuleringer om Bang som en ikonoklastisk, moderne homoseksuell type, som så skal stå for ”homoseksualiteten” per se. Det er beklagelig at det er dette vi skal se når vi betrakter portrettene av den unge, modne mannen. Vi skal ”lese” Bangs perverse begjær i hans fremtoning; han kan ikke gjemme sin ”sanne” legning. Som er godt kjent, intet kunne ha vært ham mer fjernt. Det var like meget, om ikke mer, den nye franske dekadente flanør og laps, dette hypermoderne individ, som Bang tilstrebet i sin inntreden i den danske hovedstads offentlighet og som portrettene skulle representere. Han skulle være ny! Han ble et fenomen, og i den tidens øyne var han en forfinet, jålet og feminin mannstype. Slik var lapsen, ”heteroseksuell” som ”homoseksuell”. Jeg understreker dette fordi *Livsbilleder* blander sammen denne ikke-maskuline typen med tidens økende observasjoner og definisjoner på det tredje kjønn, på den kontrær-seksuelle mannen – han med en kvinnesjel i en manns kropp. For Bang var erkjennelsen

av eget avvik (og tidens medisinske, biologiske forklaring) noe som på ingen måte måtte heftes ved hans person. Han ble ikke prototypen på den moderne homoseksuelle ved å nekte seg selv og andre å nevne eller snakke om "sannheten". Han fremsto ikke som "homoseksuell", ei heller ville han stå solidarisk med andre som led av samme "abnormalitet": Å skulle bli oppfattet som representant for de "homoseksuelle" var for ham noe han hater. Han ville ikke defineres av sitt abnorme begjær eller seksuelle legning noe han så som en sykdom, uavhengig av det var naturen eller arv som hadde spilt ham dette puss.

Fotografiene oppviser et veritabelt mangfold av ansiktsuttrykk som man skulle ønske bokens forfattere hadde gått langt nærmere inn på. Tekstenes stadige understrekning av Bangs "abnormitet", hans manglende manndom, eller maskulinitet *manqué* blir i siste instans ensidig lesing. Likeledes blir det problematisk å la en overforenkende påstand om "underbevidsthedens" rolle opptre som den gitte og eneste forklaringsmodell for påstander om "seksuelle bindinger". Slike påstander blir en hindring i møte med fotografier som snarere inviterer til nærlesing av et komplekst og komplisert menneske, som noe langt mer enn en nærmest overdeterminert representant for livslede, dekadanse, usunnhet, nervøsitet, kles-fetisjisme, neurasteni, "kvinnelig" (delikat, overdreven) sensibilitet.

"Kvindelighet" blir også feil som en overordnet beskrivelse, især når det alltid er synonymt med Bangs "homoseksualitet". Og hva som er queer eller ikke queer i den forbindelse kan ikke forfølges her, men Bang var ikke selve prototypen på "den moderne homoseksuelle mannen"; de historiske personene Ulrichs, Whitman, Pater, Rimbaud, Symonds, Gide, Carpenter, Wilde, Raffalovich, Housman, Proust, Mann var er alle samtidige med Bang.

De er alle ulike homoseksuelle menn, som det er umulig å samle under en rubrikk, like lite som det er mulig å fremstille hver og enkelt som den absolutt eksemplariske for den "homoseksualitet", identisk med den som *Livsbilleder* fremstiller som Bangs. De historiske personene er alle, på ganske så forskjellige måter, representative for homoseksualiteter, for forskjellige opplevelser av sammekjønns begjær, kjærlighet, seksualitet

og identitet, og som betraktet seg og beskrev seg selv som ”homoseksuelle” – lik de hundrevis av menn som i sine livsskildringer til leger, psykologer, psykiatere, som for eksempel Krafft-Ebing, eller i avhør hos politiet, understreket at de så seg selv som sunne, glade og fullt ut fortrolige med sin seksuelle legning. Som Bang så de sin legning som medfødt, men de så den som en positiv, naturlig del av sine liv, og de krevde sin legning avkriminalisert og legitimert, ikke medikalisert eller kurert, slik Bang gjorde.

Livsbilleder avsluttes med Tove Thages essay ”Fotografisk efterskrift” som med sine funderinger og påstander skaper problemer for den fremstilling av mennesket Herman Bang boken som hele etterstreber, idet hennes tolkninger av både fotografiene så vel som forfatteren og mennesket Herman Bang går i helt andre retninger enn de redaksjonens Bangske Morgenmænd har utstaket. Der de snakker om maskens ytre, dens evige gjentakelse, dens manierte, teatrale forstillelse, og hvor det i tillegg pekes på hans labile hysteri og hykleri, så skriver Thage om hvordan fotoene opplyses av ”det rige indre liv”, ”den indre, boblende kreativitet”, hvordan de er gjennomlyst av hans ”temperament” og ikke kun av vulgær ekshibisjonisme, hvordan de viser oss ”hans sinds facetterede kvaliteter”, hans forvandlingskraft, profilens åndfullhet; bildenes evne til å formidle psykisk intimitet og intensitet. Men det blir feil når Thage, i likhet med de andre, mener at Bang ”solgte” sin lidelse og smerte. Da ser man bort fra den nakne ironi Bang var i stand til å rette mot seg selv, og det til tross for at smerte, lidelse, bedrøvelse, melankoli og ensomhet fylte hans livskonto. Disse trekk ved hans karakter vitner *Livsbilleder* også om. Selv der hvor bokens tekster påstår det motsatte.

PÅL BJØRBY
UNIVERSITETET I BERGEN